

ZO VEROVERDE DE PIERZAMAN CITÉ TIEPERIE

De introductie van de pyjama in cité Petit Paris (Bagattenstraat)

Naar Alexis Callant en Roghes

In 1968 liet Roghes (Roger Hespel) in de verdwenen krant Vooruit ‘De Pierzaman in Tieperie’ verschijnen. Dat was gebaseerd op een in 1937 verschenen sfeerstukje van Alexis Callant. GT brengt een sterk ingekorte en bewerkte versie van dit verhaal van een vrijgevochten meisje dat in een armzalig beluikje achter de Bagattenstraat als eerste haar tabbaard verving door een pyjama (‘pierzaman’). Vooral haar vader Dokske was geschokt doordat de jongedame ook overdag paradeerde in een broekkostuum gelijkend op zo’n pyjama. Deze anekdote is voor GT een mooie gelegenheid om de woonomstandigheden in een typisch Gents ‘citeetje’ te illustreren aan de hand van documentatie verzameld door wijlen Roger Moreau.

Voordat in de eerste helft van de vorige eeuw de pyjama op de markt verscheen, sliep men in tabbaarden: slaapkleden, jongens zowel als meisjes, ouderen zowel als jongeren. Weldra begonnen jonge vrouwen zich ook overdag te tooien in pyjama-achtige bovenkleren. De vrouwen droegen nu (ook zichtbaar!) de broek. Eerst de rijke dames natuurlijk, maar stilaan ook de armeren. Dit GT stukje gaat over de introductie in de Gentse citeetjes van de pyjama. Voor het amper geletterde volkske, dat daar woonde, was dat de ‘pierzaman’.

Tieperie

Maar eerst iets over het decor. Tieperie of Tiperi, een beluik verscholen achter de huizen in de Bagattenstraat, was een van die poortjes in een oude stadswijk, een honderd jaar of zo geleden: een koerken omgeven door kleine huiszekens, een citeetje dus. Het schuren van tongen en tanden en het weg goo-

chelen van de klanken, had de Franse spotnaam Petit Paris zijn uitheemse klank doen verliezen. Hij was versleten geraakt tot op de draad: van Petit Paris tot Tieperie.

Roghes typeerde het armoedige groepje huisjes als volgt: ‘Ga eens achteraan de mooie gevels kijken, zelfs in de middenstad. Riskeer je eens binnen de sleuf van een van die nauwe gangskes, die naar een binnenkoertje leidt. Waag je eens in die beluiken met hun brokkelige kasseien, oude vervallen waterpomp in het midden, en met een gezamenlijke ‘beste kamer’ (toilet), waarvan de geur uw neusgaten streelt. Ge zult ze ontdekken. En nog in ontzettend groot aantal.’

Afb. 1. In de Bagattenstraat stonden aan de straatkant naar het stadscentrum toe nog lang enkele onaanzienlijke huizen. In een ervan, naast het cafeetje, kon je doorheen de ingang rechts, een glimp zien van een van de beluikhuisjes. Als je het niet wist en er niet speciaal op lette, liep je er zó aan voorbij, zelfs als de gang niet afgesloten was met een deur of ‘poortje’ (fototeek Stadsarchief reeks XIV).

Tieperie was een T-vormig beluik. Een nauwe 1,3 m. brede, overdekte gang gaf, vanuit de stilaan chique wordende Bagattenstraat, toegang tot de huisjes. Die stonden aan een langwerpige koer, dwars op de gang (afb. 1 tot 5). Dat koerke was aan beide uiteinden afgesloten (beloken). Uit een verslag van de beluikeninspectie in 1952 leren we dat de 25 cité huisjes allen één verdieping hadden en onderaan geteerd waren (beschutting tegen opspattend water), daarboven wit gekalkt (gekaleid). Ze maten ongeveer 21 tot 30 vierkante meter (buitenafmetingen). In 1950 hadden ze als huisnummers 57 – 108.

Zoals in de meeste cités in die tijd woonden er weinig mensen in de erg kleine huisjes: drie hadden slechts één bewoner; veertien huisjes werden bewoond door twee mensen; zes door drie. Een dubbelhuis (twee huis- en kadastrum-

Afb. 2. Glurend in de nauwe gang (1,30m. breed) kon je een van de beluikhuisjes beter zien. De toegang was wel niet geschikt voor mensen met claustrofobie of met schrik voor overvallers.

mers) telde vier bewoners. Een enkel huis was onbewoond. Samen 52 mensen. Het beluik beschikte niet over stadsleidingwater, wel over put- en regenwater, elk bediend door een (hand)pomp. Dat water werd officieel geklasseerd als ‘ondrinkbaar’.

De gegevens opgetekend voor een van de huisjes, met slechts één bewoner, geven het volgende beeld: gelijkvloers met linoleum (balatum) vloer en muren behangen met papier; verdieping met plankenvloer en gekalkte muren; trappen (met natuurlijke verlichting) in goede staat.

Afb. 3. De huisjes in een van de twee vleugels van het T-vormige beluik. De woningen waren van het iets betere type dan de oudere citéhuisjes. In de achtergrond: een ‘beste kamer’ (toiletten) met erboven, in de verte, een torentje van Feestlokaal Vooruit in de Sint-Pietersnieuwstraat.

Erger was het gesteld met het gemeenschappelijk sanitair: het ene ‘vertrek’ telde twee zitplaatsen, het andere drie. In een ervan waren daarbij nog twee ‘pissijnen’ geïnstalleerd. Twee beerputten en één vuilbak moesten afval en excrementen opvangen. ‘Niet in orde’, schreef de inspecteur in zijn verslag, en ‘erg onzedelijk’. In een hoek van de koer zat er een rioolafvoer, altijd vol modder en niet geruimd. De bewoners beklagden zich bij de ambtenaar over het gedrag van de bezoekers van de toen blijkbaar drukbeklante cinema Vooruit. Die kwamen tijdens de pauze wateren (in de tekst: ‘hun gevoeg doen’) op de beluikkoer. Ook was er een bewoner die ‘vuiligheid’ (papier en vodden) stapelde in een hoek van de koer en op de verdieping van zijn huisje.

Afb. 4. In de cité, terugkerend naar de straat: opnieuw het gangske met in de achtergrond een stukje van een huis aan de overkant van de Bagattenstraat.

De huren waren in 1952, het jaar waarin de hierboven vermelde gegevens opgetekend werden, heel laag: wekelijks 3,5 frank per huisje; voor het ene dubbelhuis precies het dubbele. Ter vergelijking: in 1950 trok een grote stakersstoet door de stad achter spandoeken met in grote letters: ‘3,50 Fr. per uur is het schandaal - 1950’. De huur in Tieperie stemde overeen met het gebrek aan wooncomfort, mogen we zeggen.

Doksken en Katriene

Men vond er figuren die eenvoudigweg niet meer uit de folklore van onze stad weg te denken zijn. Wat zou er tenslotte nog resten van de vele plezante verhalen uit het volksleven, zonder de belevenissen van Fiete Marulle, van Zotten Dees, van Vientje Vernis, van den Poef, van Pietsoele en zovele anderen nog? Allemaal topfiguren uit de tegen elkaar geplakte krothuizekes in de Zwarte Gang, de Stinkkoer, het Luizengevecht, de Helle en andere beluiken met dergelijke zoetgevooisde namen.

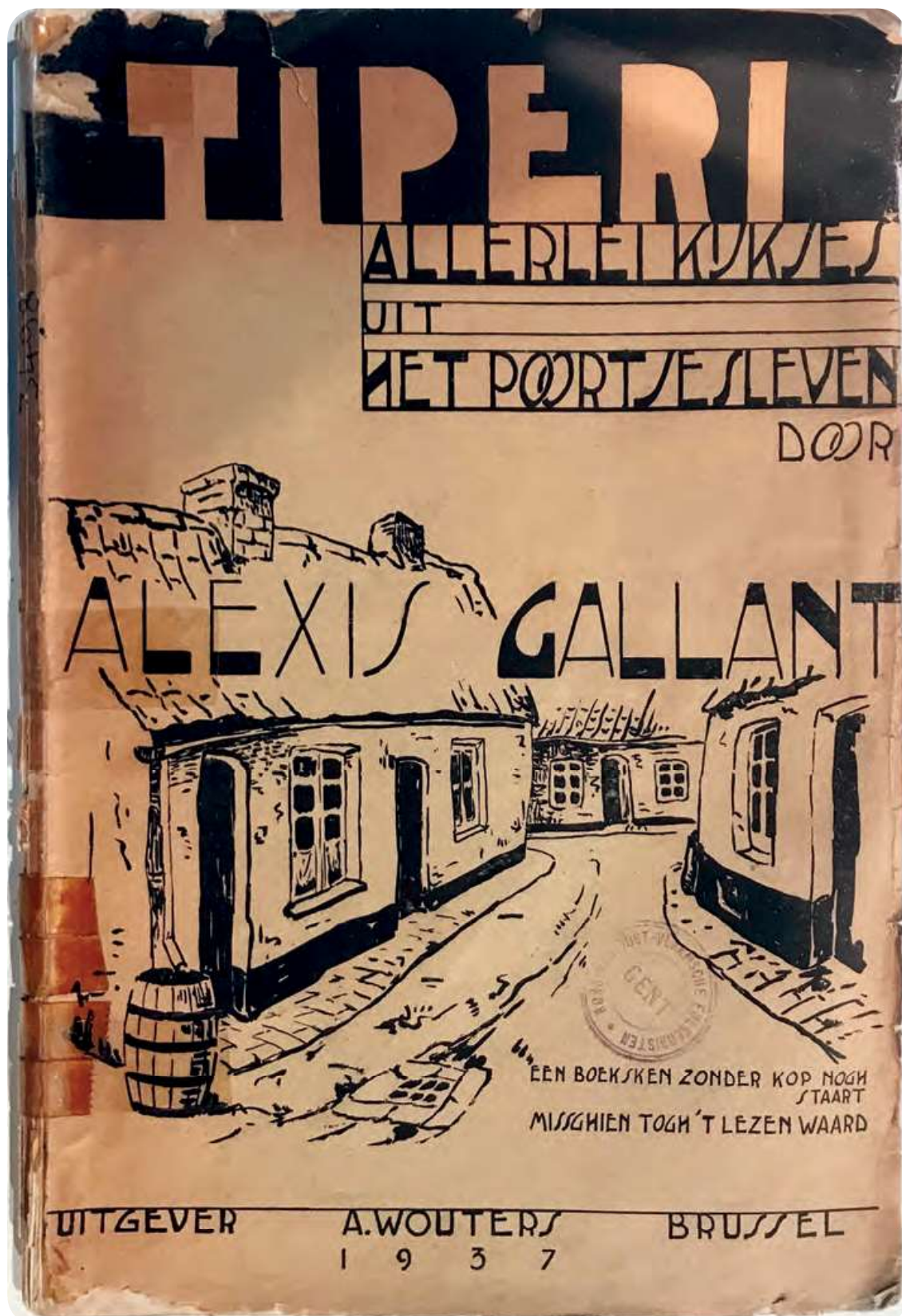
En dan de bewoners van Tieperi. Doksken (Judocus) was zeker een van de alleroudste. Hij werd gerekend bij de notabelen van de straat, de notabellen, zei men daar. Doksken kende er al de vensters, de deuren, de schuin gezakte schoorstenen, de druipende goten, de duiven van de Lange Sterre en van Zotten Dees. Hij kende er iedereen en alleman.

Doksken had in de Tieperie gepeeld met marbels en top (tol), gevochten tegen zijn beste kameraden, achter de lantaarnopsteker gelopen en spotliedjes gezongen. Hij had in de Tieperie op vrijersvoeten gelopen tot hij er zijn Katriene vond en zij malkander vasthielden.

Martje zet door

Het resultaat van dat vasthouden was dan Martje, hun dochter. Twintig mooie lentes was ze geworden. Ze hield veel van vader Dokske, maar nam hem niet al te zeer ‘au sérieux’. En ze hield ook veel van haar ‘mere’, die ze kortweg Katrien noemde. Martje was het verwend kakernestje, het enig overblijfsel van vijf puitjes van kinderkens. En datzelfde Martje, dat bedorvelingske, werd natuurlijk met de jaren een kleine dwingeland en later een schat die in alles haar eigen goesting deed.

En zo gebeurde het, op een gedenkwaardige zondagmorgen, dat het twintigjarige Martje haar ‘pere’ en ‘mere’ gedag wenste, gehuld in het allerlaatste modesnuffje van die tijd: de ‘pierzaman’. En hoe vader Dokske en moeder Ka-

Afb. 5. Cover van de oorspronkelijke publicatie van Callant (Bibliotheek KBOV, Kraanlei 65, Gent). De huisjes zonder verdieping hierop weergegeven, verschilden van die in het Gentse beluik Tieperie.

trien van hun 'la' gaven tegen zulke verregaande durf en zulke onbeschaamdheid vanwege hun oogappel, Martje hield voet bij stuk, of liever, bleef rondlopen in haar pyjama. Zodat op den duur – hoe kon het anders? – al het jonge grut uit de cité zich vrijpostig liet bewonderen in de nieuwste modecreatie van dat moment.

En dus veroverde de 'pierzaman' Tieperie.

De vrouw 'draagt de broek'

Tot zover Roghes. In de dolle jaren 1920 – 1930 liepen de vrouwen inderdaad ook overdag rond in pyjama-achtige bovenkleren. Dokske stoorde zich vooral aan dat laatste, zoals blijkt uit volgend fragment uit de originele tekst van Callant (afb. 5).

“Zijt-de niet beschaamd zo weerom in een jongensbroek te lopen”, bromde Dokske. 't Is de mode”, zei Martje beslist. Schaamteloos, vrijpostig, klonk het. Doksken of Dok zei ze tegen haar vader, Katrien tegen haar moeder. Den eerste keer dat ze dat zei – 't is lang geleden - stonden de ouders ervan verpletst. 't Was gelijk een klets in hun gezicht.

Doksken had geweldig op zijn poot gespeeld en gezeid dat het niet meer gebeuren mocht. Katrien had hem gelijk gegeven en aan de kleine laten horen, dat ze haren 'père' moest respecteren, of het zou er scheef gezeten hebben. Maar het viel meer voor. Martje lachte, de ouders aanzagen het als een guitensreek... en waren eraan gewoon geraakt. De wereld draait averechts!

“'t Staat heur toch goed” beaamde Katrien, “Ze ziet er kleiner en fijner mee uit. Was't niet voor 't een of 't ander, ik kocht mij ook zoiets”. Martje barstte in een vernietigende spotlach uit: “Katrien in pierzaman!” Doksken zweeg naar ouder gewoonte, maar 't kietelde hem, 't kropte hem sinds lang. 't Zou wel eens uitbreken.

Martje bleef de baas.'

Bronnen

De oorspronkelijke versie van Roghes verscheen in de krant Vooruit van 6 januari 1968. Wat deze journalist en stukjesschrijver hierin vertelde, was gebaseerd op het in afb. 5 getoonde boekje 'Tiperi. Allerlei kijkjes uit het poortjesleven' (Brussel, 1937). De schrijver Alexis Callant (1858-1943) was een onderwijzer die heel wat publiceerde over het jonge volkske in de arme Gentse wijken. In deel V 'Beluiken, poortjes en cités' van zijn reeks Archiefbeelden Gent, Tempus, Basingstoke, UK, p. 76 en 77. (2003) nam Roger Moreau vier foto's op van cité Tieperie. Net als de hier gepubliceerde, allen bewaard in Stadsarchief Gent (reeks XIV), dateren ze uit 1968, De cijfergegevens werden overgenomen uit de beluikenverslagen dossier nr. 245 en 247 van de vijfde politiewijk, opgemaakt in 1952. Foto van de betoging met het hier beschreven spandoek in: De Wilde, B. (1997). 'Witte boorden, blauwe kielen', Ludion en Amsab, p. 254. Zowel de cité als de voorhuizen werden gesloopt in 1970, twee jaar na het nemen van de foto's. De vrijgekomen plaats bleef onbebouwd en is nu - anno 2021 - ingenomen door het niet bepaald indrukwekkende voorplein van het achterin gelegen schoolcomplex, recent beschreven door Jan Steeman in dit tijdschrift.

Met dank aan Andrea Van Caeneghem en Adrien Brysse